

IVN-afdeling

Westerveld

Verschijnt tweemaal per jaar

Jaargang 21 nr. 2

December 2013

IVN-Westerveld

Bestuursleden

Jan Nijman	voorzitter
Ans Lutgerink	secretaris
Henk Barendsen	penningmeester
Albert Raven	
Albert Kerssies	
Mariken Hornman	

Secretariaatsadres:

IVN – afd. Westerveld
p/a Ans Lutgerink

Postadres: Tolweg 8
7991 TC Geeuwenbrug

Telefoon: 0521 345635

Email: info@ivn-westerveld.nl

Informatie over IVN Westerveld:
www.ivn-westerveld.nl

Werkgroepen:

Kinderclubs
Snuffelclub Dwingeloo,
Natuurclub Ruinen

Gidsen
Dwingelderveld, Drents-Friese Wold

Korte cursus

Communicatie

Adder, Website

Presentatie

IVN-kraam

Diversen:
Blauwe brigade,
Natuurwerkdag,
Midwinterwandeling,
Scholenproject Pigeaud,
Oktobermaand Kindermaand

In deze Adder:

Voorwoord	3
Van het bestuur	4
Midwinterwandeling Drents Friese Wold 2013	5
Ecoduct bij Spier verbindt Dwingelderveld met Terhorsterzand en het achterland	5
De nieuwe wildernis	6-7
Geslaagde natuurwerkdag 2013	7
Wildernis: droom of definitie?	8
De Hoge Venen, “wilde” natuur vlak over de grens	9
Weerribben-Wieden: echte wildernis?	10
Op bezoek bij de kraanvogels	11-12
De laatste wildernis van Europa	13
Natuur geeft houvast	14
3e jaargang Natuurclub Ruinen	15
Geslaagd voor de Natuurgidsencursus	16
Indrukwekkende stroom kramsvogels	17
Wasplatenreservaat in natuurgebied de Ros-tergaasterwallen bij Heerenveen	17-18
De wasbeerhond	18
De wolf in Nederland, is de wildernis in aantocht?	19
Sterft het korhoen in Nederland uit?	20
In 150 jaar minder heide en meer bos in Drenthe	21
Cryptogram	22
Groene agenda	23

IVN-Westerveld

Voorwoord

Een adder vol van wildernis: Nieuwe en oude wildernis. Natuurlijk naar aanleiding van de film. Meer dan een half miljoen mensen hebben die film al bekeken. En diverse schoolklassen bezoeken de film, dit in combinatie met een educatief pakket (www.denieuwewildernis.nl/indeklas).

Film en video lijkt een manier te zijn om een breder publiek warm te maken voor de natuur. Zo vertelde natuurfilmer Luc Enting ons gisteravond (donderdag 28 november) hoe webcams op “Beleef de Lente” (www.beleefdelente.nl) miljoenen bezoekers over de hele wereld laten zien hoe het de jonge gezinnen van steenuilen, ooievaars of de zeearend vergaat. Het brengt de ‘wilde natuur’ dichterbij de mensen, ook op drie-hoog-achter.

Gelukkig zijn we in Westerveld niet gebonden aan natuur op het doek of scherm. We kunnen ook in de directe omgeving een beetje wildernis meemaken. Maar is het echt wild? In deze Adder kun je lezen over wildernis: over wolven, de wilden wieden- en weerrribben natuur, over de hoge venen in België en wildernis in Polen en waddenwildernis.

Veel leesplezier.

Jan Nijman

Koniks in de Gelderse Poort bij Nijmegen

Van het bestuur

Het is een dag na de inspirerende lezing van Luc Enting. Ruim 50 belangstellenden waren gisteravond 28 november in Havelte: leden en ook veel niet-leden. Het is een manier om te laten zien waar IVN mee bezig is. Dat is soms ook nodig. Zo waren er gisteravond bezoekers in de veronderstelling dat IVN Westerveld iets van de gemeente was. We hebben hen uitgelegd wat IVN doet, waar we mee bezig zijn. Voor ingewijden is het natuurlijk wel duidelijk wat IVN doet. Voluit zijn we het Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid. Het klinkt wat plechtstatig, maar het raakt wel de kern van ons werk.

Naamsbekendheid

Vorig weekend hadden we met alle werkgroepen rond de tafel willen zitten. Door omstandigheden hebben we die werkgroepenmiddag uit moeten stellen. We zijn zeker van plan in het voorjaar zo'n middag te plannen. Het is goed dat alle actieve IVN'ers in de afdeling weten waar anderen mee bezig zijn. We wisselen op die middag ervaringen uit. Bovendien willen we met elkaar nadenken over hoe we de naamsbekendheid van IVN wat kunnen vergroten. Hoe draag je uit waar we als IVN-afdeling mee bezig zijn?

Activiteiten

We hebben afgelopen jaar flink wat activiteiten georganiseerd. Naast de gebruikelijke excursies en lezingen zijn er best veel activiteiten voor jeugd: Scharrelkids, Snuffelklup, Natuurclub Ruinen. Soms combineren we activiteiten, zoals de vleermuizenexcursie die gecombineerd werd met een activiteit van de Scharrelkids.

De activiteitenkalender op de website was soms behoorlijk lang. Je kunt die kalender bekijken: ga naar ivn.nl/afdeling/westerveld (of www.ivn-westerveld.nl). Kies vervolgens voor activiteiten en klik dan rechts op 'Agenda IVN Westerveld'. We actualiseren die kalender zo vaak mogelijk.

Werkgroepen

Alle actieve werkgroepen hebben ook een plek gekregen op de website. Welke dat zijn en wat ze doen kun je vin-

den onder het tabblad werkgroepen.

Een nieuwe werkgroep is de werkgroep Vledderveld. Die werkgroep, die onder leiding staat van Edo van Uchelen, voert onderhoudswerk uit om de kleine heideterreintjes in het Vledderveld te verbeteren. De werkgroepsleden snoeien, plaggen en maken broeihopen voor ringslagen. Edo wil nog wel wat versterking van zijn groep hebben. Heb je zin om mee te werken, en tegelijkertijd ook nog kennis te maken met bijvoorbeeld ringslangen, meld je dan bij Edo via info@wildernistrek.nl.

De werkgroep Korte Cursussen zit ook niet stil. De succesvolle cursus 'De maakbare natuur' is bijna afgerond. Als afsluiting van die cursus komt Eric Wanders naar Dwingeloo op woensdagavond 5 februari. Wanders, voormalig regiodirecteur van Staatsbosbeheer en directeur van Vogelbescherming Nederland, heeft een heel eigen visie op de 'maakbaarheid' van de natuur ontwikkeld. Het belooft een bijzondere avond te worden.

En was je gisteravond niet aanwezig? Op de website www.entingfilms.nl kun je alsnog kennismaken met deze van oorsprong Drentse natuurfilmer. Hij liet een prachtige film zien over de Ruterpolder bij IJlst in Friesland, een film die toen die vertoond werd aan omwonenden van die polder – zo vertelde hij – voor flink wat emoties zorgde.

Link naar filmpje:
<http://vimeo.com/10687264>

Veertig jaar Vogelwacht Uffelte

Op woensdag 27 november presenteerde de Vogelwacht Uffelte een jubileumboek bij het veertigjarig jubileum met als titel: 'Niet te veel praten, maar doen'. In het boek natuurlijk ook ruim aandacht voor oprichter Fred van Vemden.

Het jubileumboek van Vogelwacht Uffelte is te koop bij The Readshop, Egginklaan 2/2 in Havelte voor €7,50. Het boek is ook telefonisch te bestellen op nummer 0521 - 340 300 (verzendkosten: €3,50).

Landelijk nieuws

Kamperen en reizen met KNNV

De eerste IVN'ers hebben zich al ingeschreven voor kampeervakanties en reizen van KNNV. Vanaf 2014 staan deze natuurlustvakanties ook open voor IVN'ers. Kijk op de website van KNNV onder reizen (en kamperen) voor een leuke groene vakantiebestemming.

Een citaat uit het programmaoverzicht van de kampeervakanties: "Het zijn allemaal actieve vakanties in prachtige natuurgebieden. ... Dagelijks worden er tochten georganiseerd en is er keuze uit twee of drie mogelijkheden. Een paar uur of een hele dag, veel lopen of een korte wandeling, een stuk fietsen of een oud stadje bezoeken. ... Het leuke is dat er altijd wel mensen bij zijn die verstand hebben van vogels, planten, vlinders, en soms ook van insecten, slakken of geologie en daar graag over willen vertellen en alles willen laten zien."

Dit bericht is overgenomen uit Stuij-mail, de landelijke digitale nieuwsbrief voor actieve en geïnteresseerde IVN'ers. Wil je ook zo'n zes maal per jaar de digitale nieuwsbrief ontvangen? Geef je op bij de IVN Servicedesk: service-desk@ivn.nl. Reeds 1650 IVN'ers gingen je voor.

Midwinterwandeling Drents Friese Wold 2013

IVN- Westerveld organiseert i.s.m. Het Drentse Landschap en medewerking van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer een bijzondere midwinterwandeling door het Drents Friese Wold. Ervaren natuurgidsen gaan met u door het winterse ongerepte landschap struinen. U komt door gebieden die normaal niet toegankelijk zijn. Langs heidevelden en bossen die dan alleen worden bevolkt door de vos, het ree, wat Schotse Hooglanders, Schoonebeker Heideschappen en die winterverblijf bieden aan kol- en rietganzen uit het Hoge Noorden.

Halverwege de tocht wacht u een warm onthaal in "Hoeve aan den Weg" in Wateren. Bij terugkomst horen we mogelijk de mysterieuze klanken van de midwinterhoorn over het Doldersummerveld wwerklinken.

Omdat wij door kwetsbare gebieden lopen is er een maximum aantal deelnemers. Kinderen vanaf twaalf jaar met een goede wandelconditie zijn van harte welkom. Honden mogen niet mee.

**Startlocatie: Schaapskooi Doldersummerveld,
Huenderweg 1,
8386 XB Doldersum
Datum: zaterdag 28 december 2013
Aanvang: 10.00 uur
Terugkomst: ongeveer 16.00 uur**

Trek goede wandelschoenen aan, neem voor onderweg wat (warm) drinken en proviand mee en vergeet uw verrekijker niet.

Kosten 10 Euro incl. kop soep, consumptie en een broodje.

Aanmelding is noodzakelijk. Opgave voor 23 december 2013 bij Margreet van der Valk via e-mail: margreetvandervalk@hetnet.nl

Margreet van der Valk

Ecoduct bij Spier verbindt Dwingelderveld met Terhorsterzand en het achterland

Vier november was het zover. Het Ecoduct over de A28 bij Spier werd gesloten voor menselijk verkeer. Daarvoor vonden nog enkele excursies plaats naar dit bijzondere "viaduct". Het 60 meter brede ecoduct vormt niet alleen de verbinding tussen het Nationaal Park Dwingelderveld en het Terhorsterzand. Via het ecoduct kunnen dieren vanuit het Dwingelderveld de meer oostelijk van de A28 gelegen natuurgebieden bereiken en vice versa. Dieren gebruiken de beide gebieden gedurende het hele jaar voor hun levensbehoeften als eten en rusten.

Het ecoduct is tevens ingericht voor diersoorten in bos en heidegebieden zoals de das, adder en hazelworm, vlindersoorten en vleermuizen.

Op langere termijn zullen mogelijk ook het edelhert en het wild zwijn er gebruik van maken. Fietzers en wandelaars kunnen niet over het ecoduct heen; zij steken de A28 over via het verderop gelegen viaduct.

Bij de herinrichting van het Dwingelderveld zijn bij het herstel van oude slenken en het afgraven van voedselrijke gebieden grote hoeveelheden grond vrijgekomen. Hiermee is langs de A28 een geluidswal gemaakt. Niet zo maar een geluidswal. De vorm is aangepast aan het landschap van het er achter gelegen gebied. Hoogteverschillen, delen met het heide en bossen. Ook de middenberm van de A28 is waar mogelijk en wenselijk aangepast. De A28 wordt op deze manier "ingepast" in de omliggende natuur. Ook het nieuwe ecoduct is geen storend element geworden. Het past ook wonderwel in deze opzet. De kosten(?): 6,5 miljoen Euro. Maar daarvoor heb je ook wat.

Jaap Stekelenburg

De nieuwe wildernis

Verhaal van een onwaarschijnlijk experiment

Een bioscoopfilm die op TV komt. Een documentaire, ook op TV. DVD's. Twee boeken: een grote met prachtige foto's en essays en een klein grappig boekje van de geluidsman. Een educatieprogramma voor het basisonderwijs. Wilderniscafés. Wildernisexcursies. Een wilderniscampagne. De scepticus zou zeggen: kan het niet een onsje minder!

Toch kun je niet ontkennen dat de makers van EMS Films iets indrukwekkends hebben neergezet. En je moet ook wel erkennen dat de initiator – Staatsbosbeheer – met de film en alles daaromheen zijn nek heeft uitgestoken. Want de lofzang op de Oostvaardersplassen – dat is het – heeft ook de criticasters de barricades opgejaagd. Veel ingezonden stukken in de kranten, gescheld op sociale media. Het 'tegenfilmpje' De nieuwe Wildernis – featuring Rob Bijlsma – op YouTube is half november al meer dan 45.000 maal bekeken. Wat moet je als gewone natuurliefhebber met al dit publicitaire geweld?

Betoverende beelden

Misschien wel gewoon: genieten en je verwonderen. Want de beelden in de film van Ruben Smit en Mark Verkerk zijn beeldschoon. Zelden zullen Nederlandse filmers erin zijn geslaagd zo dicht op de huid van de Nederlandse fauna te kruipen. Van grote grazers en vossen, maar ook van reptielen, vogels, vissen en insecten. De verhalen pakken je beet en hoewel je de afloop wel kunt bedenken – daarin is de natuur dan toch weer voorspelbaar - het blijft spannend.

Het is alleen jammer dat Harry Piekema, de man van de Albert Heijn reclame, die de begeleidende teksten uitspreekt, af en toe wel erg pathetische teksten in de mond gelegd krijgt: "Op de plaats waar het leven werd gevierd, heerst nu de dood."

Discussie laait op

De dood is inderdaad volop aanwezig in de film. In die zin draaien de makers ook niet om de hete brij heen: bij grote massa's dieren horen grote massa's lijken. Normaal zien wij die nauwelijks. Stervende beesten kruipen

weg en anders verstoppen wij ze zelf wel. Kijk maar naar de opbollende lappen landbouwplastic in de berm van het boerenland. Dat zijn de beesten die naar de destructor gaan, het overgrote deel zien we pas terug als overzichtelijke lapjes vlees op ons bord. De discussie of de Oostvaardersplassen met nog geen 6000 hectare, waarvan meer dan de helft moeras, wel groot genoeg is voor zoveel beesten, zal voorlopig niet verstommen. En dat is maar goed ook: laten we de discussie vooral voeren!

Schijngewicht

Wat dat betreft mist het fotoboek bij de film een kans voor open doel. In het boek krijgt Frans Vera alle ruimte om zijn geesteskind op het schild te tillen. Bioloog Vera, lang werkzaam bij Staatsbosbeheer, is de grondlegger van de Oostvaardersplassen. Hij heeft ervoor gezorgd dat het gebied na de eer-

*De hele delta waarin we leven
moet er duizenden jaren
geleden hebben uitgezien als
de Oostvaardersplassen nu*

ste fase - het moeras - is uitgebreid tot zijn huidige omvang. Hij heeft ervoor gevochten dat de spoorlijn, die op de eerste tekeningen stond gepland als een rechte streep, is omgeleid rond het gebied. Hij heeft hoogstpersoonlijk de eerste Koniks en Heckrunderen uit

Documentaire met Matthijs Schouten

Naast de bioscoopfilm De Nieuwe Wildernis is er ook een documentaire gemaakt: *Samenleven. Dialoog met de natuur*. Hierin gaat natuurfilosoof Matthijs Schouten met heel uiteenlopende mensen op stap in de Oostvaardersplassen. Hij praat indringend en openhartig met hen over wildernis, natuurbeheer, de maakbaarheid van natuur en de relatie met de mens en over de kwetsbaarheid van de aarde. Schoutens' gesprekspartners zijn:

Oost-Europa opgehaald. En hij heeft de ontwikkeling van het gebied 45 jaar lang van dag tot dag gevolgd.

Volgens Vera moet de delta waarin wij leven er duizenden jaren geleden hebben uitgezien als de Oostvaardersplassen nu: een steppelandschap met verspreid staande bomen en struwelen, open moerassen met veel vogels en uiteraard grote grazers. En daar begint de controversie. Want lang niet alle – al dan niet zelfbenoemde - kenners zijn ervan overtuigd dat Nederland er ooit zo uitzag. En in ieder geval over de uitvoering – het grote aantal dieren en het vrijwel ontbreken van menselijk ingrijpen (beheer) - woedt een heftige discussie. Het boek zou aan kracht hebben gewonnen als ook andere meningen de ruimte hadden gekregen. Meningingen over de geschiedenis van ons landschap en over het huidige beheer, en dan met name het al dan niet beheren van de grote kuddes in

bioloog Frans Vera, journalist Tracy Metz, filosoof Bas Haring, de fotografen Frans Lanting en Sacha de Boer, de ruimtevaarder André Kuipers en Prinses Irene. Allemaal mensen met een eigen kijk op natuur. Van wetenschap tot verwondering. Een bijzonder document dat zich uitstekend leent voor discussiebijeenkomsten met IVN'ers en andere belangstellenden.

het gebied. Nu bokst Vera in het boek tegen afwezige tegenstanders.

Tuinieren of vertrouwen

Toch is er ook over het fotoboek veel moois te vertellen. Natuurlijk staan er heel veel betoverende beelden in. Betoverend door de ruimte die ze krijgen, de prachtige composities, maar vooral ook door de zeldzaamheid van het vertoonde. De oerkracht van de grote dieren, aalscholvers in een mistig moeras, spelende vossenfamilies, een close-up van een spiedende zeearend, grote zilverreigers in de sneeuw, een eenzame havik in een kaal bos.

Wat in de teksten intrigeert is de benadering van de natuur als samenhangend en zelfredzaam systeem met duizend maal meer kennis in zich dan wij mensen ooit kunnen vergaren. Niet statisch! Het druipt van de dynamiek.

Laat ik er een verhaal uitpakken. Rob Bijlsma heeft het in De nieuwe Wildernis over *“een droog, kaalgevreten gebied waar geen reet meer zit”*. Hij wijt dat aan de druk van de grazers. Vera legt in het boek uit waarom de bomen zijn verdwenen. In begraasd gebied blijven bomen staan als ze beschermd worden door stekelstruiken: meidoorn en sleedoorn. Deze gedijen uitstekend op begraaste vlaktes. Alleen moeten ze wel eerst de kans krijgen uit te groeien tot hun stekelige status. Toen de grazers in de Oostvaardersplassen arriveerden waren de struiken er nog niet; het is immers jong land. De populatie breidde zich zo snel uit dat de doornstruiken ook nooit de kans hebben gekregen om uit te groeien. Misschien komt die kans nog. Er zijn stukken die de grazers vermijden, bijvoorbeeld omdat er spontaan jacobskruiskruid is uitgezaaid. Als de meidoorns en de sleedoorns de tijd krijgen om stekelig te worden, dan kunnen ook de bomen groeien.

Als ... want de natuur laat zich niet voorspellen. Wat is dan de keus? Natuurlijk kunnen we stukjes terrein uitrasteren, struiken en bomen planten, wachten tot ze groot genoeg zijn

om de bomen te beschermen, *et voila*: een prachtige vlakte met verspreid staande bomen. Of zullen we eens gewoon afwachten? Even niet tuinieren, maar kijken wat de natuur zelf doet. Niet een paar jaar, maar een paar decennia, honderd jaar. Het is jammer dat wij ouderen het resultaat dan niet meer kunnen zien, maar misschien staan onze kleinkinderen wel versteld over de wijsheid van de natuur. En over onze wijsheid om ervan af te blijven.

Geen harde wetmatigheden

Het boek beschrijft meer voorbeelden van hoe zaken anders zijn gegaan dan de biologen hadden verwacht. De natuur is te ingewikkeld voor harde wetmatigheden. In die zin houden de Oostvaardersplassen de beheerders een spiegel voor. Eén hoofdstuk uit het boek heet: *“Wat we niet (meer) weten en daarom niet zien”*. Wij zijn door onze vermeende kennis vaak zo bevooroordeeld dat we zaken voor waar aannemen die dat helemaal niet zijn. Vrijwel alles wat we van runderen weten is gebaseerd op koeien op een boerderij. Edelherden noemen wij bosdieren, maar dat komt omdat we ze zelf de steppe hebben afgepakt (om er boerenland van te maken). We hebben schijnbaar exacte kengetallen ontwikkeld voor hoeveel kilo prooi in een gebied er nodig is per roofdier om te overleven. Maar in de Ngorongorokrater in Tanzania, een natuurlijk omsloten gebied, leven vele duizenden dieren bij elkaar met voor ons onvoorstelbare hoeveelheden roofdieren ertussen; veel meer dan ons kengetal voorspelt! Zou dat ook kunnen in de Oostvaardersplassen, maar dan liefst wel verbonden met de Veluwe?

Frans Vera zegt in het fotoboek: *“De grootste bedreiging voor de toekomst van de natuur is gebrek aan verbeelding.”* Natuurlijk: de Oostvaardersplassen is geen wildernis, maar het gebied en de film helpen ons wel ervan te dromen.

Rien Cardol

Geslaagde natuurwerkdag 2013.

Zoveel mogelijk ‘dennenbomen’ moesten het veld ruimen tijdens de natuurwerkdag. Samen met leden en begeleiders van scouting De Biezenhutters uit Oosterwolde, jeugdnatuurclub de Groenzoekers van het buitencentrum, de Junior Rangers van het Drents-Friese Wold, IVN Westerveld leden en nog wat ‘losse opstappers’ is de Kale Duinen weer wat kaler geworden. Dunne en dikke bomen, niets was veilig voor de ca. 80 paar handen... Tot volgend jaar!

Corné, Nico, Nelleke en Nel

(foto's: Nel van der Laan)

Wildernis: droom of definitie?

Hilarisch moment tijdens het Wilderniscafé op 14 november in Diever. Terwijl de presentator praat over wildernis, verschijnt er op het scherm achter hem een dia van De Kale Duinen. Later wijst iemand uit de zaal fijntjes op de contradictie. Als er in Nederland ergens wordt beheerd, dan is het wel op zandverstuivingen. Je struikelt er bijkans over de koeien, de schapen, de geiten en de mensen.

Het moment is exemplarisch voor de spraakverwarring rond wildernis. Een dag eerder, tijdens de discussieavond van IVN over maakbaarheid van natuur, sprak Guido Nijland zijn ergernis uit over het wildernisgepraat. "Wildernis bestaat niet in Nederland. Je kunt pas over wilde natuur praten als er sprake is van een compleet ecosysteem met predatoren. Een systeem dat zich kan redden zonder de mens. Dan ontstaat er nieuwe dynamiek. In het Nederland van nu is dat onbestaanbaar." Hoezo Nieuwe Wildernis?

Ali Edelenbosch vliegt het tijdens het Wilderniscafé anders aan. Ali was gedeputeerde voor natuur in Drenthe (en bestuurslid van IVN), nu is ze voorzitter van Het Drentse Landschap en Vereniging Nieuwe Wildernis. Ze droomt hardop van een stille kern in het Drents-Friese Wold met ruimte voor zwijnen, edelherten, wisenten misschien. Liefst zonder hek zodat de dieren kunnen migreren en in ieder geval vrij van wegen en paden zodat de mens er op z'n minst zeldzaam wordt. Bij haar staat niet de definitie van wildernis voorop, maar de droom. Daarin kreeg ze in Diever steun van Rein Munniksma, de huidige natuurgedeputeerde van Drenthe. In het recente verleden was dat wel anders bij onze bestuurders. Het is te danken aan de wildernisdromen van Edelenbosch en Frans Vera dat er nu tenminste gepraat mag worden over wildernis. Of de ecologen dat nu leuk vinden of niet.

Verder waren zowel de discussieavond van IVN als het Wilderniscafé van Staatsbosbeheer een beetje tam. De discussie kwam nooit echt los. De ongelijkwaardigheid in gespreks-

partners achter de tafels was daar mogelijk debet aan. Bij het Wilderniscafé was de show ook iets te gelikt om spannend te worden. Alleen natuureconoom Tom Bade kreeg de knuppel nog enigszins in het Drentse kippenhok door de recreatieondernemers van luiheid te betichten. "Op de Veluwe verdienen ondernemers €15,- per bezoeker per dag, hier in Drenthe blijft dat steken op een tientje. Dan doe je iets niet goed. Laat de wolf maar komen – al is het maar het gerucht – dan komen de mensen ook wel."

Aan Hans Ike, eigenaar van Camping Diever en spreker tijdens de IVN-avond, zal het niet liggen. Hij nodigde de wolf uit om in Drenthe te komen kamperen, want: "Er zijn veel beesten op onze camping omdat het er zo gezellig is." Er viel gelukkig best wat te lachen tijdens de twee discussieavonden in Westerveld.

Rien Cardol

De Hoge Venen, wildernis (!) in Oost België

← *Overblijfselen uit de tijd van de (hoog)veenwinning*

→ *"Bypass" op een pad over de sompige bodem.*

De Hoge Venen, “wilde” natuur vlak over de grens

In november 2012 maakten Tineke en ik voor het eerst kennis met de Hoge Venen in België. De weidsheid en verlatenheid intrigeerden ons. Dit leidde er toe dat we besloten dit jaar opnieuw dit gebied te bezoeken, maar dan in de zomer.

De Hoge Venen worden begrensd door Eupen in het noorden, Monschau in het oosten, Malmedy in het zuiden en Spa in het westen. Het Belgische, grootste deel ligt in de Oostkantons (de Duitstalige Gemeenschap plus de gemeenten Weismes en Malmedy) die tot 1919 bij Duitsland hoorden. Met toppen tot net onder de 700 meter is het het hoogst gelegen gebied van België, waaronder ook het hoogste punt van het land, het Signaal van Botrange (694 meter TAW, 692 meter boven NAP). Ook ontspringen de riviertjes Roer, Vesdre (Duits: Weser), Gileppe en Helle (Duits: Hill) in de Hoge Venen.

Het gebied kenmerkt zich door veel neerslag, gemiddeld 1500 tot 1700 mm per jaar. Door een aantal stuwmeren in het gebied wordt dit water gebruikt als drinkwater en voor stroomopwekking. Het landschap bestaat uit hoogveengebieden, heideterreinen, schrale graslanden, weiden en veel bossen. In en om de verspreid liggende dorpjes zijn karakteristieke boerderijen te vinden. Sommige huizen en boerderijen zijn omgeven door karakteristieke metershoge beukenhagen, die bescherming bieden tegen wind en regen. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in onder meer Sourbrodt (België) en Kaltherberg (Duitsland).

De Hoge Venen zijn ongetwijfeld één van de meest ongrepte stukjes natuur van de Ardennen en de Eifel.

Door het strenge klimaat van deze streek, de hevige neerslag, de lange koude winters en een lage gemiddelde temperatuur (6,1°) zijn uiterst zeldzame plantensoorten uit Noord-Europa, de bergstreken en het atlantische gebied hier behouden gebleven.

Het huidige veenlandschap is grotendeels ontstaan onder invloed van de mens. De oude landbouw- en veeteeltpraktijken, zoals het weiden, het bestrijden van kreupelhout, het binnenhaken van hooi en de ontginning van turf hebben geleid tot de vorming van open ruimten. Tot in de middeleeuwen daarentegen waren de Hoge Venen nog voor 90% bebost. Vanaf omstreeks 1840 (in de Pruisische periode) werd heel wat heideland herbeplant met sparren.

Dit heeft geleid tot een aanzienlijke afname van de veenoppervlakte, voorheen de enige niet beboste zone. Dit werd veroorzaakt doordat het water naar de oppervlakte steeg, wat de vorming van een turflaag bevorderde. Deze kon zelfs een dikte van enkele meters bereiken. De Hoge venen zijn de enige natuurlijke biotoop die tot vandaag is blijven bestaan. De handhaving ervan vereist aanzienlijke beschermingsmaatregelen.

Om de fauna en flora van de Hoge Venen te behouden, werd een oppervlakte van 4.500 ha beschermd als natuurreserveaat (reeds in 1957). Dat reserveaat kreeg in 1966 het Europees diploma voor natuurbehoud.

In het gebied zijn een groot aantal – goed gemarkeerde – wandelroutes uitgezet. Iedere route heeft zijn eigen aanduiding (bij voorbeeld vierkant, ruit, balk) en kleur. De bossen zijn in het algemeen vrij toegankelijk langs wegen, paden en gemarkeerde routes. Het park kent ook

gebieden met een beperkte toegang. Dit kan zijn: alleen toegankelijk op gemarkeerde paden (zone B), alleen toegankelijk onder begeleiding van een erkende gids (zone C) of in het geheel niet toegankelijk (zone D). Plukken van planten is niet toegestaan, met uitzondering van bessen en paddenstoelen en dan nog alleen in de bossen.

Maar er gebeurt meer. Regelmatig kom je op je wandeling borden tegen. “Werk in uitvoering”, want ook hier doen de natuurbeheerders pogingen om het water vast te houden. Verdroging is ook in de Hoge venen een probleem.

Wandelen in het gebied van de Hoge Venen is een speciale beleving Baraque Michel is hiervoor een goed uitgangspunt. Het restaurant ligt midden tussen de heidevelden. De paden leiden over plankieren door de natte heidevelden. Vroeger werd de klok geluid en in de toren van de nabij gelegen kapel een vuur gestookt als oriëntatie voor de reizigers door het veen Elders, bij Mont Rigi, zijn de sporen van de oude veenafravingen nog zichtbaar. Op weer een andere plaats herinneren zes bouwvallige beuken aan het feit dat hier eens een belangrijke handelsweg liep van de Luikse staalindustrie naar Duitsland. Herdenkingstekens zoals het Croix des Fiancés herinneren aan drama's die zich in het verleden in dit onherbergzame gebied hebben afgespeeld; grenspalen aan de tijd van voor 1919 toen een veel groter deel van het gebied bij Duitland hoorde. Zo is de Hoge Venen niet alleen een natuurreserveaat. Het herbergt ook een aantal Cultuur-historische aandenkens. En zoals bij alle bekende natuurgebieden: het is druk rond de uitspanningen en parkeerplaatsen. Heb je die achter je gelaten, dan is het rustig, heel rustig en kun je volop genieten van dit unieke natuurgebied.

Jaap Stekelenburg

Weerribben-Wieden: echte wildernis?

Echte wildernis in Nederland? Misschien bestaat het wel op een steenworp afstand van Westerveld. Dan heb ik het over Weerribben-Wieden. Want wie voor de eerste keer per kano het moerasgebied bij Belt-Schutsloot verkent, ervaart dat je hier eenvoudig kunt (ver)dwalen. Het bedrijf bij de brug over de Arembergergracht, krijgt met regelmaat de gehuurde kano's veel later terug dan men had gepland: ze waren de weg kwijt. Afgelopen winter hebben ook duizenden schaatsers de grootsheid van De Wieden ervaren. Heel wat hadden na een tijdje geen idee meer waar ze ergens waren en als je dan ook niet weet waar je je auto hebt geparkeerd.....

Natuur waarin je uren kunt ronddwalen en zelfs –met wat geluk– verdwalen, dat voelt als heuse wildernis. Wie echter met kano of op de schaats De Weerribben verkent, zal dit moerasgebied anders beleven als zijn zuidelijk gelegen zusje. Hier vind je rechte sloten, vaarten en kanalen die netjes haaks op elkaar staan. De scheppende hand van de mens is hier overduidelijk te zien. Erg 'oer' is dat niet. Toch is het moerasbos dat je in ruime mate in De Weerribben tegenkomt, behoorlijk 'wild'. Dat moerasbos is ontstaan omdat de mens hier een poos niet meer heeft ingegrepen.

De Wieden en De Weerribben vormen samen Nationaal Park Weerribben-Wieden; het grootste laagveenmoeras

van Noordwest Europa. Het is met z'n ruim 10.000 hectare het op één na grootste nationale park van Nederland. Maar dat betekent niet dat het een wildernis is waarin de mens een bescheiden rol speelt. Hoewel het gebied heel natuurlijk overkomt, is het beheer ervan zeer intensief. Want als je niets doet, groeit het heel snel dicht en verandert het in één groot moerasbos. Nu is er niks mis met moerasbos, maar als je vuurvinder, zwarte stern, groene glazenmaker, moeraswolfsmelk of groenknolorchis wilt behouden, dan zul je de handen uit de mouwen moeten steken. De slogan van het nationaal park is dan ook "Weerribben-Wieden: waar mens en natuur actief samengaan".

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten doen hun best om het gebied zo goed mogelijk in stand te houden. En dat betekent heel wat: graven, baggeren, zomer- en wintermaaien, broedvlotjes uitleggen, waterpeil en waterkwaliteit beheren, eendenkooien onderhouden, zorgen voor wandel-, fiets- en vaarroutes. Ook de rietsnijders dragen daar hun steentje aan bij. En samen zorgen ze ervoor dat Weerribben-Wieden de moeite waard blijven. Wildernis? Ik denk niet dat otter, boommarter, ree of dwergmuis zich daar druk over maken. Zolang wij mensen ze maar genoeg rust gunnen, maakt het hen niets uit!

Tekst en foto's: Nel van der Laan

Herinneringen

Voordat we op 1 november j.l. met de IVN-afdeling Westerveld naar Diepholz gingen was mijn laatste ontmoeting met kraanvogels afgelopen zomer op de Ansermade tussen Uffelte en Dwingeloo. Daar kwamen een paar avonden achter elkaar twee ouden met een jonk fourageren. Ik vermoed dat ze van het Dwingelderveld kwamen. Ik heb er nog opnames van kunnen maken, maar niet om over naar huis te schrijven. Want ze bleven op zeer grote afstand van de weg. Mijn mooiste ervaring had ik zo'n 10 jaar geleden in Polen aan de Briebsa vlak bij de Russische grens. Ik was daar met een reisgezelschap op een natuurreis. Daar sliepen we in een prachtig verbouwde boerenschuur. Als heel vroeg iedereen nog in droemenland was, was ik al op pad om te fotograferen. Buiten op het erf hoorde je de noordse nachtegaal en de braamsluiper. Net buiten het erf kwam je de eerste paapjes al tegen. Dit gebeurde in een heel mooi glooiend landschap met hier en daar wat wilgen en elsenbosjes en verder alleen maar zandpaden en kleine akkertjes. Maar wat mij het meeste bij is gebleven was een opkomende zon met in de verte de kraanvogels, die luid roepend aan kwamen vliegen om op de akkers te fourageren. Dit was zo'n mooie beleving, dat vergeet je nooit meer. Polen op zijn mooist.

Op bezoek bij de kraanvogels

Rust en ruimte

Ook aan Noorwegen heb ik goede herinneringen wat de kraanvogels aangaat. Wat de toekomst betreft: het ziet er voor ons hier in Nederland ook goed uit. In het Fochteloër veen doen ze het goed en ook het Dwingelderveld biedt goede perspectieven nu de vergroting plaats heeft gevonden. Want dat is wat de vogels nodig hebben: rust en ruimte. Dat zie je ook als je kijkt naar hun broedgebied. Dat beslaat geheel Noord- en Oost-Europa en loopt door in Rusland en Siberië tot ver in Oost-Azië. Ze broeden meestal in zeer dun bevolkte gebieden in vennen, moerassen en moerasbossen en ook in de rietvelden langs de rivieren. Dat hun verspreidingsgebied zo groot is, dat heeft mede te maken met het feit dat het geen kolonievogels zijn. Ieder paartje gaat zijn eigen gang en zoekt een eigen territorium. De totale populatie van de Europese kraanvogel wordt geschat op 350.000 stuks. De grootste populatie die broedt binnen Europa vind je in Zweden.

Trekroutes

Tijdens de trek worden diverse pleisterplaatsen aangedaan. Dat begint bij het Hornborgameer in Zuid-Zweden, het eiland Rügen in de Oostzee, Diepholz in Duitsland en het bekende Lac du Der in Noord-Frankrijk. Dit is de meest westelijke route. Er is ook nog een route door Midden-Europa en die loopt via de Hortobadgie in Hongarije. Het overwinteringsgebied bevindt zich aan de Middellandse Zee zowel aan de Europese als Afrikaanse kant. Een groot deel van de Siberi-

sche populatie trekt via de Baltische staten. Verder zijn er trekroutes die nog veel oostelijker liggen. Deze populaties overwinteren in de landen rond het Suez-kanaal. Als er tijdens de trek een flinke oostenwind aanwezig is dan kan het gebeuren dat wij er ook wat van mee krijgen. Dat was dit jaar namelijk ook het geval tijdens de voorjaarstrek. Deze voorjaarstrek is wat de hoeveelheden betreft minder aantrekkelijk, maar dat wordt op de pleisterplaatsen weer goed gemaakt door het baltsgedrag dat dan vaak al

*Ook in de lucht was het een
komen en gaan van
kraanvogels.*

bezig is. Dit is een fenomeen om te zien, veel gekwetter en gesprong met wijd uitslaande vleugels en dan met de vleugels wijd om elkaar heen dansen met de kop naar beneden gebogen. En dan weer hoog op de poten met de kop recht omhoog.

Op naar Diepholz

Nadat we de grens gepasseerd waren begon mij het veranderende landschap op te vallen. We reden door een zacht glooiend gebied met toch wel vrij veel bossage en houtwallen en wat mij het meest opviel was dat je er weinig prikkeldraad zag. De begrenzing tussen de akkers bestaat voornamelijk uit greppeltjes of houtwallen.

En het mooiste is wel dat bijna niets parallel loopt aan elkaar. Ook passeerden we enkele oudere dorpen en kleine steden; allemaal opgetrokken uit rode baksteen. Het past allemaal perfect in dit mooie landschap. Je komt tot het besef dat we in Nederland toch wel veel zijn kwijt geraakt. Misschien houdt de Duitser meer van zijn land. Maar goed, niet getreurd. Het landschap en het weer werden steeds mooier. Net voor we aankwamen op de plaats van bestemming werd er even een stop gemaakt bij een wegrestaurant om een kop koffie drinken. Hier hadden we ook even tijd om elkaar wat beter te leren kennen, want ook voor mij waren er toch wel weer een aantal nieuwe gezichten bij. Na de koffie gingen we door naar het gebied rond het dorp Vechta. In de auto die op kop reed bevond zich Albert Kerssies, die zich had zich opgeworpen als onze gids die dag. En het moet gezegd: dat deed hij super. Hij was er vaker geweest en kende de weg behoorlijk goed. Albert leidde ons een landweggetje op en stopte na 100 meter. Hier zagen we al de eerste kraanvogels. Er werd besloten dat ieder zijn eigen weg kon gaan en we zouden elkaar op hetzelfde punt in de middag weer ontmoeten. Henk, Gerard en ik besloten om het pad helemaal rustig af te rijden en we zouden wel zien wat we tegenkwamen.

Veel kraanvogels

We werden ruimschoots beloond, want we waren nog maar op weg toen kwamen we al grote groepen tegen. Zowel links als rechts van de weg. Ook in de lucht was het een komen en

gaan van kraanvogels. Dat de vogels deze streek aan doen is niet zo vreemd, want ten eerste ligt het dicht in de buurt van hun overnachtingsgebied en bij het oprijden van dit landweggetje was me opgevallen dat er in begin een boerderij stond en verder nergens meer. Terwijl we toch behoorlijk wat kilometers hadden gereden. Ook is het bekend dat de Duitse natuurinstanties afspraken met de boeren hebben om het oogstafval te laten liggen. Dat zag je ook, want op enkele akkers lag behoorlijk wat maïsafval. Naast de kraanvogels zag je ook nog wel enkele andere vogels. Er vlogen vrij veel kramsvogels rond, maar ook de fazanten waren goed vertegenwoordigd. Verder zagen we nog op grote afstand een flinke roofvogel die stond te bidden. Dit zou kunnen duiden op een ruigpootbuiserd.

Drukke

In de loop van de middag werd, na het vele genieten en na de zoveelste opname, besloten om gezamenlijk de reis naar het Rheder Moor maar weer voort te zetten. Hier aangekomen bleek al gauw dat we niet de enigen waren. Er stond een pracht van een uitkijktoren, maar die was ook echt afgeladen. Wat nu-? Er werd besloten om maar even een wandeling in de omgeving te maken, misschien zou het later wel rustiger worden. Het viel tijdens de wandeling op dat het gebied gelijk was aan veel plekken die we hier in onze eigen omgeving ook kennen. De drukte bij de toren was niet minder geworden, eerder drukker. Want ook veel Duitsers uit de streek zelf komen op dit spektakel af. Ook hier bood Albert weer uitkomst. Hij stelde voor om een stukje terug te rijden want daar wist hij een weggetje dat langs de rand van het gebied liep. En daar had je ook mooi zicht als de kranen aan kwamen vliegen. Het

klopte allemaal. Tegen de avond kwamen de kraanvogels met honderden over om vlak voor onze neus het landingsgestel uit te gooien om zo in het moor te verdwijnen. PRACHTIG. Mijn dag kon niet meer stuk.

Nakaarten

Voldaan en onder de indruk van het spektakel werd de terugweg weer aanvaard. Onderweg werd een hap genuttigd en nog even gezellig wat nagekaart. De meesten van ons vonden dat dit soort tripjes wel vaker mocht. Lieve mensen hier kan ik me volledig in vinden, want er is nog zoveel moois te zien en te beleven, ook in ons eigen kleine landje. Ik kijk al uit naar de volgende trip.

Geert Drog (tekst en foto's)

Trekroutes van de kraanvogel in Europa

Het blad "Naturblick" uitgave 1/2007 bevat een uitgebreid verhaal over deze rust- en pleisterplaats. Daaruit blijkt dat in die omgeving, gelegen aan de westelijke rand van hun trekroute, voor het jaar 2000 wel al enkele duizenden kraanvogels pleisterden op hun trektocht. Echter in het korte bestek van slechts 6 jaar nam dat toe tot enkele tienduizenden. De verklaring ligt in het feit dat de vogels in het jaar 2000 en 2002 door sterke oostelijke bovenwinden, die ze bij hun trek benutten, westelijk werden afgedreven. Ze ontdekten in twee kort op elkaar volgende jaren dat de omgeving Diepholz goede nacht-rustplaatsen bood in de ondiepe moerassen en dat er op de uitgestrekte maïsvelden in de directe omgeving voldoende voedselaanbod was. Kortom: een aantrekkelijk gebied. De kraanvogels kwamen terug, ook zonder dwang van de straffe oostenwind. Binnen 6 jaar ontstond zo er een kraanvogelpleisterplaats van internationale betekenis.

Het lijkt wel alsof de evolutie soms maar korte aanpassingsperiodes nodig heeft.

Met dank aan Jan Winters, die mij het artikel ter hand stelde.

Verdere bronnen:

- www.wietingsmoor.de
- www.goldenstedter-moor.de

Meindert Drijfholt

De laatste wildernis van Europa

Het woud van Białowieża, het laatste grote oerbos van Europa, is indrukwekkend. Het bos met een oppervlakte van 1.771 km², is altijd bos geweest. Dat er wolven, edelherten, lynxen en wisenten leven, spreekt tot de verbeelding. Het een soms kletsnat bos op een licht glooiende zandgrond. De ondergrond bestaat uit keileem, net als in Drenthe. Er staan honderden jaren oude bomen, soms tot 50 meter hoog. Je hebt soms een verrekijker nodig om te zien wat voor boom het is. Het hoogst zijn de sparren die boven alles uitstekend. Maar is het echte wildernis?

De helft van het grote bos ligt in Polen, de andere helft in Wit-Rusland. Dwars door het bos loopt nu een grens waar je niet overheen mag. Zelfs wisenten en edelherten kunnen het hek niet passeren. En anders dan je van een oerbos zou verwachten ligt er lig een ruitvormig padenpatroon van exact een werst (iets meer dan een kilometer). Deze paden zijn in de negentiende eeuw aangelegd in opdracht van de Russische tsaar, toen dit deel van Polen bij het Russische keizerrijk hoorde.

Het jachtslot in het dorp Białowieża, dat midden in het bos ligt, was de uitvalsbasis voor jachtpartijen. De tsarenfamilie ontleende er prestige aan. In oktober 1860 werd er bijvoorbeeld een jachtpartij georganiseerd voor Tsaar Alexander II. In twee dagen schoot hij 28 bisons, 2 elanden, 10 edelherten, 11 wilde zwijnen, 16 wolven, 16 reeën, 7 vossen, 4 dassen en 2 hazen. Beren waren er toen al niet meer. Die waren door intensieve jacht inmiddels verdwenen. Tijdens de eerste wereldoorlog kregen Duitsers er voor het zeggen. Ze legden 200 kilometer spoorlijn aan, zodat hout uit het bos makkelijker vervoerd kon worden. En door intensieve jacht wisten ze de laatste wisentpopulatie van 700 naar 100 individuen terug te brengen. Stropers doodden de laatste wilde wisenten in 1919.

Vanaf die tijd groeide ook het besef dit woud bescherming nodig had. In 1921 kreeg het bos de status Nationaal reservaat. Wetenschappers begonnen met een programma om de wisent te herintroduceren. Er waren toen we-

reldwijd nog 54 wisenten in dierentuinen. Die herintroductie lukte: in 1939 leefden er weer 16 wisenten. Na de oorlog – de nazis hadden er ook flink huisgehouden met massaexecuties in het bos – kreeg het bos betere bescherming.

Het bos trekt internationaal veel belangstelling, ook van Nederlanders. De Nederlandse KNNV heeft zelfs een Engelstalige natuurgids over het oerbos uitgebracht. De Nederlandse bezoekers raken door het oerbos geïnspireerd en dromen soms hardop over herintroductie van edelherten, wolven, lynxen of wisenten in Nederland. Maar het bos wordt nog steeds bedreigd door onevenwichtige houtkap, jacht en stroperij, zowel in Polen als Wit-Rusland. Ook het toerisme legt een druk op het bos. 'The Białowieża Forest is dying,' schreef de Poolse Biologe Simona Kossak 2001 in haar indrukwekkend boek over het bos, 'The Białowieża Forest Saga'. Ze waarschuwt voor de intensieve houtkap, het groeiend ecotoerisme en de jacht.

Maar toch is – als je er oog voor hebt – de natuur verpletterend. Zo hoort een

'Om het oerbos te bezoeken organiseert IVN Westerveld van 26 april - 4 mei een natuurreis. Informatie vind je op

ivn-westerveld.nl/polenreis/

echt bos er uit te zien. Nederlandse bossen ogen vaak wat schraal, met de kleine jonge bomen en de saaie, want vrij eentonige ondergroei. Poolse natuur helpt je om te reflecteren op de ecologische waarde van onze natuur.

Jan Nijman

Boeken:

- The Białowieża Forest Saga Simona Kossak Uitg. Muza SA, 2001, ISBN 837319066X
- Biebrza, Białowieża en Wigry – Crossbill Guide Dirk Hilbers en Bouke ten Cate, ISBN: 9789491648007

Internet :

- <http://bp21.org.by/en/>
- <http://bpn.com.pl/>

Natuur geeft houvast!

door Axel Wiewel*

Er waait een andere wind op het wereldtoneel. Egypte, Libanon, Syrië, waar speelt geweld niet de eerste viool? Ik hoef u niet te vertellen wat er in Egypte is gebeurd, want dat was op alle zenders – behalve de Nederlandse – adequaat te volgen. Ik zal me de beelden, zoals de Engelstalige Al Jazeera die rechtstreeks uitzond, nog lang blijven herinneren. Tot twee keer toe was ik er getuige van dat een auto in volle vaart een aantal demonstranten probeerde te overrijden, wat gedeeltelijk lukte. Een of twee dagen later gebeurde zo iets wéér, alleen was deze auto groter, reed hij veel sneller, en raakte hij meer mensen. In beide gevallen reden de auto's na hun aanslag dóór. De eerste wagen claxonneerde heftig, waardoor sommige mensen nog opzij konden springen, de tweede niet, waardoor tenminste twaalf mensen werden overreden. Ik hoor me nóg roepen van ontsteltenis...

In ons eigen landje proberen we staande te blijven in de onrust van de storm, die door populisme wordt veroorzaakt. Veel vaste waarden zijn gaan schuiven. Fatsoen en tolerantie zijn kwetsbare begrippen, omgangsvormen staan onder druk. Door de kortelontjescultuur in dit land van vrije meningsuiting floreren de luidste schreeuwers, die veel ongenueerd lawaai maken. In de kramp van de verdediging delven hun minder luidruchtige tegenstanders vaak het onderspit. Polarisatie alom, met onvermoede gevolgen. Wie had ooit gedacht dat natuurbeschermers in een kwalijk daglicht zouden komen te staan? Dat natuur niet langer als iets vanzelfsprekends wordt beschouwd? Natuurbescherming was onder het vorige kabinet een controversieel onderwerp. Plots verminderde het draagvlak voor natuurbeheer, wat bleek uit sterk teruglopende ledenaantallen van natuurbeschermingsorganisaties. Uit ingezonden brieven sprak een verdrietigmakend cynisme en wantrouwen jegens 'clubs' zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Zelfs werd de beledigende term 'milieumaffia' geregeld gebezigd...

Ik heb het me geregeld afgevraagd: Waar kwam deze vijandige houding vandaan? De boos- en zuurheid van medelanders was volgens mij niet specifiek tegen natuurliefhebbers en -beheerders gericht, maar Nederland zat in een

'boze periode'. Die boosheid werd veroorzaakt doordat we de wereld om ons heen bijna niet meer kunnen bevatten. We kunnen al die snelle veranderingen bijna niet meer (be)grijpen. Aan wie of wat kun je je vastklampen? Bijna alle houvast lijkt zoek. Inderdaad: het is ieder voor zich, maar of God nog voor ons allen is...?

Nog steeds wordt er aan alle kanten geknabbeld aan ons vertrouwen in de medemens. Geld lijkt de belangrijkste drijfveer voor veel handelen. Half Nederland heeft een woekerpolis, idealisme raakt in onbruik. Wie vertrouwt er nog een bankier, verzekeraar of hypotheekverstrekker? Wat is er over van de deskundige, waarop we ons vroeger moeiteloos verlieten? De ene deskundige prijst dit aan, de andere gaat daar recht tegenin. Daar ga je met je milieu, natuur- en klimaatrapporten. Wie gelooft nog wie of wat? De overheid, die een voorbeeldfunctie heeft, is een hoogst onbetrouwbare partner gebleken, en een visieloos, log apparaat...

Veel politieke partijen laten zich meeslepen door de waan van de dag. Veel media vergroten details buiten proporties. Niet alleen omdat media dat nu eenmaal doen, maar vooral omdat het er zo véél zijn. De hele dag én nacht zenden ze uit, om 't even wat. Veel flauwekul en geweld, verpakt als 'actie'. Wij burgers doen daar driftig aan mee, op Twitter, Facebook en meer van die carbonmedia. We zijn boos, en maken elkaar bang. Met veel kwetsende opmerkingen. Laatst werd ik op Twitter door een vent voor 'sukkel' uitgemaakt, zonder dat ik ook maar één syllabe met hem had gewisseld. En dat was dan nog een milde reactie, want wie dat wil kan zich op Twitter en Facebook diep in de ellende wentelen. Vijandschap ligt hoog opgetast...

Waaien de winden van de verandering dan alleen maar negativiteit aan? Nee, ten minste één houvast is er nog. Dat is hoopvol, vertrouwenwekkend, dat er altijd mensen zullen zijn, die zich blijven inzetten voor die onmisbare vaste waarde: natuur!

* Axel Wiewel is freelance journalist en tekstschrijver te Ruinerwold.

Twitter: @quimalypense

Axel Wiewel, © 25 november 2013

3e jaargang Natuurclub Ruinen

Sinds september 2011 bestaat de Natuurclub Ruinen. Mijn eigen kinderen kwamen een paar jaar geleden in de leeftijd dat ze deel kunnen nemen aan een natuurclub, maar er was er geen in Ruinen. Tja, wat doe je dan? Er zelf maar één oprichten en dat werd Natuurclub Ruinen. We wilden wel graag onder IVN Westerveld vallen, zodat we ook een organisatie achter ons hadden staan, en we gebruik konden maken van de kennis en kunde die er al is. En zo had de vereniging er weer een werkgroep bij! We begonnen met voorzichtig op school een briefje uit te delen aan de groepen 5 t/m 8 (8 tot 12 jaar oud), want misschien was er wel geen animo voor.... Nou, dat was er wel. We zitten dit jaar op 46 kinderen, dat is 1/3 van alle beschikbare kinderen in die leeftijd in Ruinen. En de kinderen zijn fanatiek, we hebben per keer maar 3-5 afzeggingen. We gaan elke 5-6 weken een woensdagmiddag op stap, buiten de vakanties en drukke periodes, dus we komen op 6-7 keer per jaar.

Maar 46 kinderen brengt natuurlijk wel wat organisatie met zich mee. We hebben vanaf dit jaar besloten de kinderen in te delen in 2 groepen: groep 5 + 6 bij elkaar en groep 7 + 8 bij elkaar. Ook hebben we hulp gekregen. Els Oostveen en ik doen alle voorbereiding voor de activiteiten, maar Renske Flisijn en Anneke Tissingh nemen groep 5 en 6 voor hun rekening bij de uitvoering van de activiteit en wij groep 7 + 8. Op deze manier kunnen we de activiteit ook iets aanpassen aan de leeftijd, de grotere kinderen hebben toch meer uitdaging nodig. Ook vragen we elke keer ouders mee als we hulp nodig hebben, maar dat kost elke keer wel

moeite. Maar gelukkig kregen we de afgelopen keer hulp van Ans Lutgerink en Nelleke van der Veen van Scharrelkids, dat was geweldig!

De afgelopen 2 jaar hebben we al heel wat gedaan. We hebben geen jaarprogramma, maar een lijst met ideeën die mogelijk tot een activiteit kunnen leiden. Als een activiteit geweest is, hebben we een week rust en beginnen we aan de volgende activiteit. Op deze manier geven we onszelf de ruimte om de invulling aan te passen aan de tijd. Maar wat doen we dan allemaal? De afgelopen periode hebben we de volgende activiteiten gedaan: Een ring-slangen-broeihoop maken; boompjes zagen op een werkmiddag; vleermuizen luisteren met een bat-detector; diersporen zoeken en eigen afdruk maken; een reeëntocht met ins en out over de ree (incl. de jager); kijken naar de wintervelling van SBB; braakballen pluizen; op zondag om 06.00 uur vogels

hebben gelukkig nog steeds ideeën, die op uitwerking wachten.

We proberen elke keer de activiteit een combinatie te laten zijn van natuurbeleving (kijken, horen, voelen, ruiken, proeven), een actieve uitdaging (klimmen in een boom naar een snoepje of met een touw over een sloot) en het bijbrengen van (basale) kennis over de natuur. Maar het is geen school, positieve indrukken en plezier bij de kinderen zijn voor ons ook belangrijk, dan komt de interesse voor de natuur vaak wel vanzelf. Het ene kind probeer je te leren dat kleine beestjes niet eng zijn, maar interessant, het andere kind leer je boompje klimmen (dode bomen en dunne takken zijn niet handig om te gebruiken...). Ze pikken er altijd wat van op. We proberen ook vaak een deskundige uit te nodigen bij een onderwerp en het is opvallend hoe enthousiast de meeste natuurliefhebbers willen meehelpen aan activiteiten voor kinderen. Een fijne gewaarwording. Met zeer veel plezier hebben we de afgelopen periode allerlei activiteiten ondernomen met de kinderen en we hopen deze Natuurclub Ruinen nog met veel enthousiasme voort te kunnen zetten.

Marjan Bralten

kijken; een vogelvoerhuis maken van een wijnkistje en een thee kopje; een bijenmiddag met imker; kenmerken van de lente; een -helaas afgelaste- (fijn, dat Nederlandse weer) survival-diner en een boottocht met IVN-gids door de Weerribben. En we

Geslaagd voor de natuurgidsencursus!

In het Hunehuis te Havelte ontvingen 19 cursisten op donderdagavond 4 juli 2013 het diploma natuurgids van het IVN. Op de foto staan de geslaagde cursisten en het cursusteam van Ooststellingwerf-Westerveld.

Het was een leuke en gezellige cursusperiode. Er was in de groep altijd leven in de brouwerij. Ik vond het best pittig en tijdrovend om alle opdrachten op tijd en goed af te ronden. Het cursusteam was heel betrokken bij het wel en wee van de cursisten. Nog een pluim hiervoor!

De nieuwe natuurgidsen van IVN Westerveld zijn: Albert Raven, Mariken Hornman, Nelleke van der Veen, Peter Haveman, Theo Tan en Ria Duiven.

Ik heb de vraag aan hun allen gesteld wat ze zijn gaan doen na de cursus. Hieronder de antwoorden.

Albert is nu bestuurslid van IVN Westerveld. Verder maakt hij foto's van de activiteiten van de 'scharrelkids'. Hij heeft een cursus landschapsgeschiedenis gevolgd. Dit heeft zijn interesse gewekt en hij verdiept zich steeds meer in dit onderwerp.

Mariken is gids vanuit het Buitencentrum Terwisscha van SBB. Ze is betrokken bij "woordvoerders van de natuur". Dit is een samenwerkingsverband tussen IVN en SBB. Het is gericht op lagere scholen uit de wijde omgeving van Terwisscha voor groep 7 en 8. Met de hele klas komen ze naar het Aekingerzand en daar doen ze een soort carrousel in het veld met de onderwerpen: bosbouwer, geoloog, insectenkundige, kunstenaar, de herder en de waterexpert. Later wordt op school een uitgebreide presentatie gegeven aan de andere leerlingen. Verder is ze bestuurslid van IVN Westerveld en lid van de werkgroep korte cursus IVN Westerveld. Ook begeleidt ze eindexamenleerlingen van het Stellingwerfcollege bij hun profielwerkstuk over het Drents-Friese Wold. Daarnaast zit ze in een werkgroep monitoring/inventarisatie van plantjes in het Drents-Friese Wold.

Nelleke zit in een groepje dat "scharrelkids" organiseert. De bedoe-

ling hiervan is om ouders en grootouders te betrekken bij buitenactiviteiten van kinderen. Het is moeilijk om hiervoor deelnemers te vinden. Er is daarom aansluiting gezocht bij een vleurmuizen- en paddenstoelenexcursie en er zijn extra activiteiten voor kinderen bedacht. Er zijn plannen om een buiten- en natuuractiviteit te organiseren voor kinderen in de buurt van Vledder. Later misschien in de buurt van Havelte en Uffelte. Verder helpt Nelleke bij de activiteiten voor de schoolkinderen uit Waperveen en Havelte. Het betreft het project "buren in het bos" van René Pigeaud in het Ooster- en Westertzand.

Peter gaat als gids mee op vaarexcursies vanaf het Buitencentrum SBB Ossenzijl naar de eendekooi "De Kloosterkooi" in de Weerribben. Zo komen zijn vaarbewijzen weer van pas. In dezelfde eendekooi is hij een dag in de week vrijwilliger en is dan bezig met onderhoud en restauratie. Ook verzorgt hij mede het onderhoud van de oude tjaskers, de spinnenkopmolen, het laarzenpad, de vogelhut, de antieke veenhuisjes en de diverse aanlegsteigers. In het komend voorjaar gaat hij als gids aan het werk bij Natuurmonumenten in De Wieden. Bernadette heeft hem gevraagd om rondleidingen te verzorgen vanuit het Bezoekerscentrum bij Sint Janskloos-

ter naar- en in de oude Watertoren. Van daaruit is er een geweldig uitzicht op het laagveenmoeras en de meren. Tot slot houdt Peter de activiteiten van IVN Westerveld in de gaten, want als het lukt, doet hij daar graag aan mee. Hij heeft de natuurgidsencursus als inspirerend ervaren. Door al deze activiteiten is hij na afloop van de natuurgidsencursus niet in een leeg gat gevallen.

Theo schrijft stukjes voor het "Dorpsnieuws" over cultuurhistorische elementen en herinneringen van bewoners in de directe omgeving van Uffelte. Hij beoogt hiermee de waardering voor de leefomgeving te vergroten door verhalen van oude dorpingen op te tekenen, maar ook door samen met nieuwe bewoners de omgeving te verkennen en te ervaren. Theo verdiept zich steeds meer in de archeologie van het gebied Holttingerveld en Uffelterzand. Dit onder andere om als gids op te kunnen treden voor gasten van het Hunehuis.

Ria is lid van de werkgroep korte cursus en is net toeggetreden tot de redactie van De Adder en mag nu dit stukje schrijven.

Ria Duiven

Indrukwekkende stroom kramsvogels

Bericht uitgegeven door *Sovon Vogelonderzoek Nederland* op vrijdag 15 november 2013

Kramsvogel (foto: Arjan Boele)

De kramsvogel behoort tot de talrijkste trekvogels in het najaar. De jaarlijks waargenomen aantallen wisselen echter sterk. Dit najaar ging het om een zeldzaam talrijk optreden. Het werd in het hele land opgemerkt, met de nadruk op de Hollands-Zeeuwse kust.

Kramsvogels verlaten hun broedgebieden in Noord- en Noordoost-Europa in verschillende golven. De eerste doet ons land in oktober en november aan, maar kan tot diep in de winter worden gevolgd door nieuwe golven. De aantallen kunnen van jaar op jaar opmerkelijk verschillen. Zo liepen de dagmaxima op de Nederlandse trekposten in de najaren van 2008 tot en met 2012

uiteen van 12.000 tot bijna 32.000 exemplaren.

Kramsvogel (foto: Arjan Boele)

Bijzonder najaar

Het najaar van 2013 deed deze aantallen verbleken. Daar zag het aanvankelijk niet naar uit, want in oktober waren kramsvogels nogal schaars. Op 5 november was er een voorproefje met onder andere 42.000 trekkers langs Bergen (NH). Hierna volgden twee dagen met uitzinnige trek, vooral langs de Hollands-Zeeuwse kust. Een gevolg van stuwung langs de kustlijn bij tegenwinden.

Op 8 november ging het om aantallen tot 78.000 kramsvogels op De Vulkaan in Den Haag, op 11 november noteerden tellers op verschillende kustlocaties tot 60.000 exemplaren. In het binnenland bleven de aantallen zoals altijd veel lager. Maar de 1.500 tot 6.000 kramsvogels die hier op allerlei locaties op 9 november passeerden, verbrijzelden wel vele oude telpostrecords.

Met dit massale optreden nestelt het najaar van 2013 zich ferm in de top-tien van beste najaren 'ooit', voor zover althans bekend uit de database van trektellen.nl. Het record van 2 november 1998, 80.000 in Den Haag, werd net niet gehaald.

Het hoe en waarom van het talrijke optreden is onbekend. Eerdere influxen leken samen te hangen met onrustig weer boven de Noordzee en

West-Europa. Daardoor zouden kramsvogels deels van Noorwegen naar Nederland vliegen, in plaats van naar Groot-Brittannië. Radarbeelden kunnen misschien verduidelijken of deze theorie steekhoudend is.

De stroom voorbij?

Inmiddels is de grote stroom gaan liggen, zo lijkt het. Een koude-inval kan echter tot diep in de winter weer kramsvogels op de wieken brengen, zoals we uit sneeuwrijke winters weten. Tijdens de meest recente grote vorstrush, op 31 januari 2010, passeerden tienduizenden kramsvogels de tellers die de kou trotseerden.

Wat er in de winter bij ons aan kramsvogels blijft hangen, wisselt al net zo zeer als tijdens de trekmaanden. Systematische tellingen eind december voor het Punt-Transect-Tellingenproject van Sovon geven aan dat de aantallen een factor tien per winter kunnen verschillen. De pieken en dalen in het wintervoorkomen zijn soms wel, soms ook niet direct in verband te brengen met de weersomstandigheden bij ons en verder noordelijk.

Tekst: Fred Hustings, [Sovon Vogelonderzoek Nederland](http://SovonVogelonderzoekNederland.nl)

Bericht gelezen door Meindert Drijfholt op de interessante site www.natuurberichten.nl

Wasplatenreservaat in natuurgebied de Rotstergaasterwallen bij Heerenveen

Op woensdagmiddag 30 oktober openden Staatsbosbeheer en de Nederlandse Mycologische Vereniging gezamenlijk het wasplatenreservaat in natuurgebied de Rotstergaasterwallen bij Heerenveen. Voor het eerst in Nederland wordt een schraal grasland speciaal beschermd voor de ontwikkeling van graslandpaddenstoelen. Er komen hier wel 25 soorten wasplaten voor. Deze soortenrijkdom is uniek in Nederland. Voorheen was de Bemelerberg in Zuid-Limburg het wasplaten-topgebied met zestien soorten. Ook de waddeneilanden zijn goede wasplaten-plekken.

Wasplaten zijn plaatjeszwammen met dikke, wasachtige lamellen aan de onderkant van de hoed.

Veel wasplaten hebben vrij grote vruchtlichamen met heldere kleuren in alle nuances van rood, oranje en geel. Door hun sprekende kleuren en hun veeleisendheid wat betreft de leefomgeving worden ze wel de orchideeën onder de paddenstoelen genoemd

Dat heeft te maken met hun opvallende mooie en kleurrijke verschijning maar ook met hun verbondenheid aan oude, onverstoorde schrale graslanden. Het zijn wortelsaprophyten op grassen,

Sneeuwzwammetje

Vervolg van tekst op pagina 18

dat wil zeggen dat deze soorten zich voeden met de afgestorven wortels van grassen. Wasplaten zijn karakteristiek voor oude, niet-bemeste graslanden, die in Nederland vroeger veel voorkwamen. Door de veranderingen in het agrarisch beheer van de laatste eeuw zijn deze graslanden zeer zeldzaam geworden. En daarmee dus ook de kenmerkende paddenstoelen die hier thuis horen.

Rotstergaasterwallen

Met in totaal 25 soorten wasplaten - waaronder internationaal uiterst zeldzame soorten - zijn de Rotstergaasterwallen veruit het rijkste terrein van Nederland. Voorbeelden van zeldzame en bedreigde wasplaatsoorten zijn rozerode wasplaat, de klaprooswasplaat en de gele wasplaat. De Rotstergaasterwallen is bijvoorbeeld het enige gebied in Nederland waar de rozerode wasplaat voorkomt. Natuurgebied Rotstergaasterwallen ligt langs het riviertje de Tjonger bij Heerenveen.

Het oorspronkelijke reliëf van de eeuwenoude rivierlopen is nog intact. Op het land is sinds mensenheugenis geboerd, maar niet gemest, geplagd of geploegd. Er moeten koeien hebben gelopen, maar niet veel. Een beetje begrazing, maaien en afvoeren en verder niets doen, daar houden wasplaten van. Ook stellen ze prijs op kwelwater, dat in het beekdal opborrelt. De weiden zijn vochtig. Bij elkaar een gevarieerd gebied: hooiweiden en schraallanden, houtwallen, enkele poelen en kleine bosjes. Een prima omgeving voor veel bijzondere planten en paddenstoelen. Het deel van natuurgebied Rotstergaasterwallen dat als wasplatenreservaat is aangewezen, is ruim 50 ha.

Voor het behoud van de bijzondere paddenstoelen is voortzetting van het beheer als niet-bemeste weide of hooiland gewenst. In samenwerking met de Nederlandse Mycologische Vereniging monitort Staatsbosbeheer de ontwikkelingen van de graslandpad-

Klaproos-wasplaat

denstoelen. Door de afgelegen ligging en de kwetsbaarheid van de Rotstergaasterwallen is het niet vrij toegankelijk.

Jaap Stekelenburg

De Wasbeerhond

De wasbeerhond (*Nyctereutes procyonoides*) is niet verwant aan de wasbeer. Het is een hondachtige met korte poten en een gedrongen lijf, ongeveer zo groot als een vos. Heel herkenbaar is de zwart-witte tekening op de brede kop en de bakkebaarden. De wasbeerhond heeft een beige-bruinachtige langharige vacht met zwarte vlekken op de rug en flanken. Zijn poten en buik zijn donkerbruin. De staart is vol, eenkleurig donker en vertoont geen ringen (zoals die van de wasbeer). De wasbeerhond heeft donkere vlekken rond de ogen, witgele wangen en wenkbrauwstrepen en donkerbruin gerande oren. Het is een roofdier uit de familie der hondachtigen en wordt ook wel marterhond genoemd. Hij is in Europese deel van Rusland ingevoerd vanwege zijn pels en vandaar uit verwilderd en ontsnapt. Het is een nachtdier. Met zijn menu van kleine knaagdieren, vogels en eieren is hij een regelrechte concurrent van inheemse vleeseters, met name de Europese vos.

Afmetingen:

- lengte kop-romp: 50-72 cm
- lengte staart: 12-22 cm
- gewicht: 5 – 8 kg

Wasbeerhonden leven vooral in bossen nabij rivierdalen. Ook op grazige vlakten, in landbouwgebieden, buitenwijken en vlakbij meren kan hij worden aangetroffen. De wasbeerhond heeft een voorkeur voor vochtige loofbossen en gemiddeld bos met een dichte ondergroei.

Welnu de wasbeerhond heeft zich nu ook (met succes) gevestigd in Nederland, zoals een filmpje op de tv liet zien. Het filmpje was met een infraroodcamera in Drenthe opgenomen en vertoonde spelende pups.

Wasbeerhond

Wat moeten we er mee? Moeten we hem bestrijden zoals we (tevergeefs) hebben gedaan met muskusratten, nijlganzen, reuzenberenklauw, enz., enz? De strijd is losgebarsten tussen de voor- en tegenstanders van deze exoot (want dat is hij). Omdat hij exoot is, is hij niet beschermd en gezien zijn menu is hij bejaagbaar. Reden: hij kan een concurrent zijn van de inheemse roofdieren, in casu de vos en de das.

Maar is hij dat ook echt? De Stichting AAP heeft het niet zo wasbeerhonden. Pas op, roept die, zo meteen zijn er zoveel dat de situatie niet meer beheersbaar is. In Vroege vogels werd gepleit om de wasbeerhond met rust te laten. Het zal allemaal zo'n vaart niet lopen. Niet op schieten dus!

Het blijft een moeilijke zaak. Willen we zo ver gaan als in Australië en Nieuw Zeeland en alle exoten vogelvrij verklaren? Of ondernemen we alleen actie als de soort een bedreiging vormt voor inlandse soorten? Misschien een thema voor een IVN-avond?

Jaap Stekelenburg

De wolf in Nederland, is de wildernis in aantocht?

Erwin van Maanen (ecoloog en roofdierdeskundige) gaf in oktober op diverse plaatsen in onze omgeving een interessante en boeiende lezing over de nadering van de wolf. De spreker probeerde zo objectief mogelijk weer te geven wat de stand van zaken is met betrekking tot de wolf. De lezing ging niet over de voor's en tegen's van de komst van de wolf, maar gaf een historische inkijk en een feitenrelaas over de huidige wolf.

Door deze feiten werden mij wel een aantal dingen duidelijk, zoals bijv. de leefkenmerken van de wolf een wolf heeft een territorium nodig van ongeveer 130 km². Dat hij dus uitgezet zou kunnen worden in de Oostvaardersplassen is onwaarschijnlijk: dat gebied is niet groter dan ± 55 km². De gebieden in Nederland die het meest geschikt zijn voor de wolf om in te leven zijn Zeeland en Drenthe (vooral als de krimp doorzet), de wolf heeft namelijk ruimte nodig. De wolf, zoals die nu leeft in Oost-Europa (en waar wij dan eventueel mee te maken krijgen) is schuw, is vooral 's nachts actief en leeft in kleine roedels van 4-5 dieren (zeg maar pa en ma en kinderen) en niet zoals in Amerika in roedels van 20-25 dieren. Ook werd er informatie gegeven over het samenleven van wolven met mensen in gebieden waar de wolf nu voorkomt.

Daarnaast vertelde Erwin van Maanen dat er de laatste tien jaar al meerdere meldingen zijn over wolven in Nederland, die tezamen toch wel laten zien dat de wolf vermoedelijk al stiekem bezoeken brengt. Ook vertelde de spreker dat hij betrokken is bij het overleg met overheid, boerenorganisaties en natuurbeschermers over een soort landelijk draaiboek: wat doen we als de wolf komt en welke problemen kunnen er eventueel komen? Dit rapport heeft 3 hoofdpijlers: voorlichting, monitoring (onderzoek) en schade (preventie en vergoedingen). Een goede zaak denk ik: je kunt beter van te voren weten hoe elke organisatie erin staat, dan pas gaan praten als er al wat is gebeurt. Een ander belangrijk punt is dat de wolf beschermd is in Nederland: er mag niet op gejaagd worden, de wolf

kan gaan en staan waar hij wil in Nederland.

Als je dit op een rijtje zet, dan kun je volgens mij wel concluderen dat de wolf in aantocht is. En gelukkig moet ook dan direct geconcludeerd worden dat de wolf zelf het tempo bepaalt. Het is dan wel frappant dat de meeste discussies gaan over of mensen willen dat hij komt of niet: de wolf bepaalt het zelf wel. Voorstanders kunnen hoogstens de omstandigheden gunstig maken voor zijn komst, maar dat is tegelijkertijd moeilijk te realiseren in ons dichtbevolkte landje: de wolf heeft ruimte nodig. Als een wolf de ruimte ziet om hier te leven (of alleen te jagen), dan zal hij dat doen en anders gewoon niet. Dan maakt het niet uit of zijn hol in Duitsland ligt of Nederland, een wolf heeft geen grenzen. En de wolf mag komen, hij is beschermd. Maar uit de lezing bleek duidelijk dat er zich waarschijnlijk nooit veel wolven zullen gaan vestigen in Nederland, daarvoor is Nederland gewoon te dichtbevolkt en te klein.

Daarbij wordt er dus al samen overlegd over wat te doen als er 'calamiteiten' ontstaan. Dat moet ook serieus genomen worden. De wolf kan best wat schade veroorzaken (hij eet $\pm 4-5$ kg vlees per dag), maar daar kan preventief ook wel wat aan gedaan worden, immers we moeten ons (klein)vee nu ook beschermen tegen vossen en marterachtigen. De vraag is dan hoeveel schade een wolf mag maken, voor hij ongewenst wordt in ons land. Dat zal de tijd leren, maar hope-

lijk wordt de publieke opinie hierover wel gebaseerd op feiten en niet op meningen, waar voorlichting dus veel aan kan bijdragen. Daarnaast vermoed ik dat de grootste angst van mensen is dat ze zelf aangevallen worden. Echter, die angst is meer gebaseerd op verhalen dan dat de dreiging echt is: de wolf is schuw, een nachtdier en zal alleen aanvallen om zichzelf te verdedigen. Mensen zien gauw beren (wolven) op de weg en wederom kan voorlichting hierbij goed helpen.

Grappig was wel dat een dag (!) na de lezing bekend werd, dat de wolf uit Luttelgeest toch afgeschoten was en daarna hier gebracht. Terwijl wij de avond ervoor uitgebreid hadden gehoord hoe de wolf zelf was komen lopen en waar vandaan etc. Maar dat verandert niets aan de stand van zaken: de wolf komt er (misschien) aan, en niemand weet wanneer en met hoeveel en of dat een succes wordt. En zo moet het ook gaan in de natuur.

Marjan Bralten nov. 2013

Huilende wolf

Sterft het Korhoen in Nederland uit?

Broedvogelsoorten komen, broedvogelsoorten sterven uit. Mochten we de laatste jaren zeearenden, zilverreigers en kraanvogels verwelkomen, de kuifleeuwerik is verdwenen en ook het korhoen zal binnenkort waarschijnlijk in Nederland uitsterven nu Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Dierenbescherming hebben besloten geen nieuwe Zweedse vogels meer te

importeren om de populatie op de Sallandse heuvelrug te versterken.

Het **korhoen** (*Tetrao tetrix*) is een vogel uit de familie van de ruigpoothoenders (*Tetraonidae*). De haan is ongeveer 50 cm lang, zwart gekleurd met her en der wit op de vleugel en een typische staart in de vorm van een lier. De hen is grijsbruin en gebandeerd en ongeveer 42 cm lang. Korhoenders zijn standvogels van vochtige hoogvenen en heidevelden met plaatselijk opslag van berken en wilgen. Aanwezigheid van kleinschalig cultuurland nabij de broedplaatsen is daarnaast van belang. Het voedsel van de oude vogels is

grotendeels plantaardig, maar voor kuikens zijn insecten, spinnen en ander klein gedierte onontbeerlijk. De Nederlandse korhoenders behoren tot de ondersoort *britannicus*. Dit zijn de oorspronkelijke korhoenders van Noordwest-Europa

Geschiedenis

In het begin van de 20e eeuw leefden duizenden korhoenders op kleine akkers en heidevelden in ons land; rond 1975 waren dat er nog vele honderden. Nu zien we in heel Zuidwest-Europa het korhoen achteruit gaan. In Nederland komt het wilde korhoen nog alleen maar voor op de Sallandse Heuvelrug. De laatste drie jaar is de stand op de Sallandse Heuvelrug snel gedaald. In 2010 en 2011 zijn er respectievelijk 7 en 4 hanen geteld. Nu zijn er nog maar 2 hanen en circa 10 hennen van de oorspronkelijke populatie aanwezig. Door dieren uit een populatie uit Zweden bij te plaatsen is dat aantal nu hoger, mede doordat er in 2013 ook jongen zijn groot geworden en dat is de laatste jaren niet het geval geweest.

Kritische fase

De populatie verkeert dus in een zeer kritische fase. Niet voor niets staat de soort als ernstig bedreigd op de Nederlandse rode lijst. De exacte oorzaak van de plotselinge snelle neergang is inmiddels bekend. Ruimtegebrek en intensief landgebruik spelen een rol maar ook de effecten van voedselgebrek voor de kuikens, klimaatverandering en het ontbreken van verbindingen tussen natuurgebieden kunnen

van invloed zijn. De laatste jaren geen kuikens groot zijn geworden, tot in 2013 een toom van een hen met 5 juvenielen is waargenomen.

Bijplaatsing van Zweedse soortgenoten heeft volgens de drie natuurorganisaties onder de huidige omstandigheden geen zin. Ze stoppen daar dan ook mee. Dit jaar mochten 25 korhoenders naar Nederland overkomen. Vorig jaar werden al vijf Scandinavische korhoenders in het natuurgebied losgelaten.

Oorzaken

De belangrijkste oorzaak voor het uitsterven is de ongunstige kwaliteit van het leefgebied. De van origine boerenlandvogel gedijt niet meer in agrarisch gebied. Ze hebben weinig meer te eten doordat insecten verdwijnen door de hoge stikstofuitstoot vanwege het gebruik van kunstmest. Ook de 'versnippering' van natuurgebieden speelt mee. Daardoor raken soorten geïsoleerd en 'genetisch verlamd', aldus de natuurorganisaties.

De organisaties zijn ook bezorgd om andere soorten. In Nederland is volgens de natuurclubs nog vijftien procent van de oorspronkelijke biodiversiteit over. In heel Europa zou dat vijftig procent zijn en in de rest van de wereld 75.

Jaap Stekelenburg

In 150 jaar tijd minder heide en meer bos in Drenthe

'De maakbare natuur' is de titel van de korte herfstcursus van 2013. Vier bijeenkomsten hebben inmiddels plaatsgevonden. Op woensdagavond 5 februari 2014 is de laatste avond met Eric Wanders over de maakbaarheid van de natuur.

Hieronder in het kort iets over de 1^e les-avond met Albert Kerssies en over de 3^e bijeenkomst met Staatsbosbeheerder Herman Slot in het Prinsenbos.

Over behoud en beheer van de natuur

Albert gaat terug in de historie en vertelt hoe we door de tijd heen anders zijn gaan denken over natuurbeheer. Natuur in Nederland is echter een beperkt begrip omdat er geen oorspronkelijke natuur meer is ons land. Overal heeft de mens sterk ingegrepen in het landschap en de natuur. Drenthe ziet er heel anders uit in 1850 dan op dit moment. Het grootste deel van Drenthe was toen 'woeste grond' (heide, zandverstuivingen en hoogveen).

In 1850 was het aandeel 'woeste grond' bijna 65% en nu is dat bijna 5%. Heide is een cultuurlandschap wat onderhoud vergt als plaggen en begrazen. Zonder ingrijpen zou het op den duur in bos veranderen.

Op excursie in het Prinsenbos

In het Prinsenbos nabij Oude Willem vertelt Herman Slot dat Staatsbosbeheer oorspronkelijk gericht was op de productie van hout. Hout was o.a. nodig voor de mijnbouw in Limburg. Het doel van SBB is in sommige gebieden nog steeds de productie van hout. Er zijn nu echter meer doelen. In het Drents Friese Wold is er een doelstelling naar een meer natuurlijk beheer van het gebied. Vrijwel al het Drentse bos is aangeplant. Veel bos is van dezelfde leeftijd en nu ongeveer 80 jaar oud. De aanplant was vooral naaldhout. Het zijn niet inheemse soorten als sparren en lariksen. Het aandeel bos in Drenthe is vanaf 1850 sterk toegenomen. In 1850 was het aandeel bos 1,2%. Het is nu 10,3%.

Ria Duiven

Struikheide is een plant uit de heifamilie (Ericaceae). Aan het eind van de takjes zitten de paarse bloemen, die zorgen voor de paarse heidevelden. Vooral in natte jaren is de bloei uitbundig. Struikheide komt voor op arme zandgronden en in kalkarme duinen. De heide op de armere zandgronden kan alleen in stand gehouden worden door regelmatig plaggen, waar door de grond schraal blijft.

Dopheide groeit op laaggelegen, vochtige plaatsen. Dopheide kan minder goed tegen droogte dan kraai- en struikheide.

Kraaiheide groeit op voedselarme zand- en veengrond waar het niet te droog of te zuur is. Kraaiheide bloeit in het vroege voorjaar. De glimmende, zwarte bessen vinden veel mensen niet lekker. Allerlei vogels, zoals meeuwen, duiven, wulpen en kraaiachtigen, zijn dol op deze bessen.

Groene agenda

Datum	Tijd	Omschrijving	Organisatie
December 2013			
zaterdag 28 december	10.00-16.00 uur	Midwinterwandeling Drents Friese Wold (opgeven via de website voor 23-12)	IVN-Westerveld
Januari 2014			
zondag 5 januari		Nieuwjaarswandeling voor IVN-leden	IVN-Westerveld
woensdag 15 januari		Dia/Digi-avond	IVN-Westerveld
zondag 19 januari		Toer de Gans o.l.v. Geert Drog	Vogelwacht Uffelte
zaterdag 22 januari		Werkdag werkgroep Vledderveld	IVN-Westerveld
Februari			
woensdag 5 februari	20.00 uur	Overentinghe, cursusavond Maakbare Natuur met Eric Wanders	IVN-Westerveld
donderdag 6 februari		Lezing Havelterzand door Machiel de Vos	Vogelwacht Uffelte
zaterdag 8 februari		Werkdag Werkgroep Blauwe Brigade	IVN-Westerveld
vrijdag 14 februari		Heide schonen in de omgeving van Uffelte/Wapserveen/Havelte	Vogelwacht Uffelte
zaterdag 22 februari		Werkdag Werkgroep Vledderveld	IVN-Westerveld
donderdag 27 februari		Ledenvergadering	Vogelwacht Uffelte
Maart			
woensdag 12 maart		Werkdag Werkgroep Vledderveld	IVN-Westerveld
donderdag 19 maart		Lezing over Rottummeroog door Martijn Buns-koek	Vogelwacht Uffelte
April			
zaterdag 5 april		Werkdag Werkgroep Vledderveld	IVN-Westerveld
zaterdag 12 april		Regiodag IVN Drenthe in Tiendeveen	IVN-Westerveld
zaterdag 12 april		Zangvogelexcursie Waterwingebied bij Darp o.l.v. Arend J. van Dijk	Vogelwacht Uffelte
Mei			
zaterdag 10 mei		Werkdag Werkgroep Vledderveld	IVN-Westerveld
donderdag 27 mei		“Avondwandeling” in het Holtveen o.l.v. Geert Drog	Vogelwacht Uffelte

Excursies en activiteiten in de Nationale Parken

Zie voor excursies in het Dwingelderveld de website www.nationaalpark-dwingelderveld.nl of de website van Natuurmonumenten.

Zie voor excursies in het Drents-Friese Wold de website www.np-drentsfriese-wold.nl of de website van Staatsbosbeheer.

In deze agenda zijn voornamelijk de activiteiten opgenomen waar IVN Westerveld bij betrokken is. Ook Natuurwerkgroep Diever, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drents Landschap organiseren groene activiteiten.

Ook Vogelwacht Uffelte e.o. heeft een activiteiten programma. Informatie hierover is verkrijgbaar via het secretariaat: Parkkamp 26, 7971 AM Havelte, tel. (0521) 341640
Website: www.vogelwachtuffelte.nl

Natuurwerkdag 2013